

קדיה מולודובסקי

כשהאיש שלי יחזיק אותי בצמה

ארבעה שירים

מיידיש: עמוס נוי

קדיה מולודובסקי (1894-1975) היא המשוררת-אישה האהובה עלי ביותר. היא כתבה ביידיש, והיא מוכרת לקוראי העברית בעיקר כמחברת של שירי הילדים היפים, שיצאו בעברית בספר "פתחו את השער", וביניהם "מעשה במעיל" ו"הילדה איילת" המפורסמים. אבל מולודובסקי היתה גם משוררת מודרניסטית מפעימה ורבת-עצמה. היא עסקה בנושאים שונים ומגוונים כנשיות, אהבה, ארוטיקה ואלימות בארוטיקה, אינטימיות וחרדת אינטימיות, אשמה, כפייה, געגוע, בדידות, אונס, וכתבה על כל אלה באומץ לב ובחושפנות יוצאי דופן. נדירות הן המשוררות שהצליחו לצקת תחושות כאלה לכלל ביטוי שירי מרעיד חדר-לב. מולודובסקי הרבתה לעסוק בילדים העניים של ורשה, שבשכונות העוני היהודיות שלה היא עבדה כמורה, ושירי הילדים שלה משרטטים תמונת חיים עגומה של דלות ושל קושי, שאפיינה את תושביהן. כמו במקרה של יוצרים אחרים ביידיש, גם יצירתה המודרניסטית של מולודובסקי "למבוגרים" נשכחה ב"מדינת היהודים" לחלוטין. כמה משיריה החזקים ביותר תורגמו היטב לעברית על ידי שמשון מלצר ויצאו באנתולוגיה המופתית של שירת יידיש, "על נהרות".

ספר שיריה הראשון של קדיה מולודובסקי, "לילות חשוון", ראה אור בוויילנה ב-1927, והפך אותה כמעט מיד לאחת המשוררות המודרניסטיות הגדולות הראשונות של המאה. שלושת השירים הראשונים הכלולים במבחר זה הם מתוכו (הערת מתרגם קטנה לשיר הראשון: כשהיא אומרת בשורה השלישית "איש", המילה יכולה להתפרש גם כ"כן זוג" או "שותף לחיים", וכך גם "איש שלי").

השיר השלישי, "כלות", מופנה לנשים של שכונות העוני של ורשה – נשים קשות-יום, עניות מרודות, חלקן זונות (הנרמזות בשיר; ורשה כידוע היתה מרכז של זנות יהודית) – למכאוביהן ולחלומותיהן: חלומות על חתונה, על אהבה, על פרי-בטן, על חיים אחרים. זהו שיר על נחמה שאינו מנחם. מה שמיוחד וקשה בשיר הזה (ביחס לשירים אחרים שלה), הוא האופן שבו ממקמת מולודובסקי את דימויה הפרטי והאישי ביותר בתוך סיפורי האמהות שיצר הדמיון העממי של יהדות נשית – זה שמקורותיו הם "צאינה וראינה", וסיפורי אמהות וסבתא; מחוותיהן ותפקידיהן של ארבע האמהות קשורים אסוציאטיבית ונושאת לסיפורי המקרא בנוסח הכי אינטימי שלהם, כשהיא טווה קשרים בין השתקפויות של הגוף הנשי ללידה ואהבה וקצת פחות צער. והוא מסתיים בלאה, המתפללת על הנשים הלא-אהובות בהסתרת עיניים כמקובל (ורומזת גם על עיניה "הרכות", ולמדרש המסביר שהן רכות מבכי) – סמל של כל הנשים הדחויים והלא אהובות.

השיר הרביעי, "אורחים ליליים", הוא שיר מאוחר. זהו אחד מאותם שירים שאפשר לגלות בהם פנים חדשות בכל קריאה – השימוש בתבנית חזרתית ומשחקית של שיר ילדים עממי (עם שלושת האורחים הליליים הפלאיים) כדי להוביל אל הסיום הנורא, המצמרר; האורחים עצמם, שהם מימוש של רמזים והפניות לשירי ילדים (העז תחת הערש, והעז-המלמד-תינוקות, הציפור הנגנת, החתול-מפלצת, וכו'), המסמנים עולמות של ילדות ושל יהדות שחרבו, שאורגים ילדות-בנשיות ונשיות-מתגעגעת-לילדות, ועוד ועוד.

ע"נ

*

אַל הָאִישׁ הַהוּא אֲנִי אָבוֹא
אֲשֶׁר הִבִּיא לִי בַפֶּעַם הָרִאשׁוֹנָה שְׁמִיחַת-אִשָּׁה
וְאָמַר לוֹ: אִישׁ,
נִתְּנִי לְאַחֵר אֶת מִבְטֵי הַשָּׁקֶט
וּבְלִילָה אֲנִי מְנִיחָה אֶת רֹאשִׁי לְצִדּוֹ,
וְכַעֲתֵי יֵשׁ לִי צֶעֶר
כְּמוֹ דְּבוּרִים עוֹקְצוֹת מְסֻבִּיב לְלִבִּי הַשָּׁבוּר
וְאֵין לִי שׁוּם דְּבֶשׁ לְהַרְגִיעַ אֶת הַפֶּצֶע.
וּכְשֶׁהָאִישׁ שְׁלִי יִחְזִיק אוֹתִי בְצִמָּה
אֶפְל אֶפִּים אֶרְצָה
וְאֶשְׁתַּטַּח עַל הַמִּפְתָּן כְּמוֹ אֲנָשִׁי סְדוּם שֶׁהִפְכוּ לְאֶבֶן.
אָרִים אֶת יְדֵי לְרֹאשִׁי
כְּמוֹ שְׁאֵמִי הִיתָה מְבֻרָכַת עַל הַנְּרוֹת,
אֲבָל אֶצְבְּעוֹתַי תִּזְדַּקְנָה כְּמוֹ עֶשְׂרָה חֲטָאִים מִמְּסַפְּרִים

היום שקט

היום שקט.
דאגותי הרדימו את עצמן
כמו ילדים אחרי בכי ממושך,
והן תתעוררנה שוב

כְּדֵי לַחֲפֹר לִי בְרַעֲבָתָנוֹת בְּתוֹךְ הָרָאשׁ.
אֲנִי אֲבָרַח לְעִיר אַחֶרֶת
וְאֶחָלִיף אֶת בְּגָדִי
אָבֵל בְּכָל מָקוֹם –
כְּשֶׁהַמּוֹת מָכָה בְּמִרְחָק כְּמוֹ בֶּרֶק
וְעֵדִין לֹא נִשְׁמָע קוֹל הָרַעַם
אֲנַחְנוּ פּוֹסְעִים צֶעַד אֶחָד לְאַחֹר,
צֶעַד אֶחָד לְאַחֹר מְרַב פָּחַד,
הַנָּשִׁים מְרֵמוֹת בְּאַיִזָּה שְׁנֵתִים אוֹ שְׁלֹשׁ
וְשִׁפְתֵיהֶן הוֹפְכוֹת עֲקָמוֹת מֵאַמִּירַת שְׁקָרִים,
וְהַגְּבָרִים עוֹמְדִים שְׁקָטִים רֹאשֵׁיהֶם מְרַכְּנִים אֶל לֵבָם
כְּמוֹ שְׁוָרִים קָשִׁי עֶרְף.

כלות

לְכָלוֹת עֲלוּבוֹת שֶׁהָיוּ עוֹזְרוֹת בֵּית
מוֹזָגָת שָׂרָה אֲמֵנוּ בְּקִנְיָנִים
יֵין נִתְּזִים מִחֲבִיבֹת אֶפְלוֹת.
מִי שֶׁיַּעֲד לָהּ קִנְיָן מְלֹא
נוֹשֶׁאת אוֹתוֹ אֵלֶיהָ שָׂרָה אֲמֵנוּ בְּשֵׁתֵי יָדִים.
וּמִי שֶׁיַּעֲד לָהּ גְּבִיעַ זַעִיר
מִמְּלָאָה אוֹתוֹ שָׂרָה אֲמֵנוּ בְּדַמְעוֹת.
וּלְנִעְרוֹת הָרְחוֹב
הַרְוֹאוֹת נַעֲלֵי חֲתָנָה לְבָנוֹת בְּחִלּוֹמָן,
מִבִּיאָה שָׂרָה אֲמֵנוּ
לְפִיָּהֶן הָעֶיף
דְּבֵשׁ טְהוֹר בְּצִלְחוֹת קִטְנוֹת.
לְכָלוֹת עֲלוּבוֹת מְמוֹצָא מִיָּחָס,
מִבִּישׁוֹת מְכֻדֵי לְהַבִּיא לְבָנִים מְכַתְּמִים
אֶל תַּחַת מַבְטָה הַבּוֹחֵן שֶׁל הַחוֹתֶנֶת,
מוֹבִילָה רְבָקָה אֲמֵנוּ גְּמִלִים
טְעוֹנִים אֲרִיגֵי פֶשֶׁתָּן.

וּכְשֶׁעָלְטָה נִפְרָשֶׁת לִפְנֵי רַגְלֵיהֶם
 וְכָל הַגְּמָלִים כּוֹרְעִים בָּרֶךְ לְנוּחַ עַל הָאָדָמָה
 מוֹדֶדֶת רִבְקָה אֲמִנּוּ כְּתָנָה, אִמָּה אַחֵר אִמָּה,
 מִהַטְבָּעוֹת שֶׁעַל אֶצְבָּעוֹתֶיהָ וְעַד הַצָּמִיד שֶׁעַל זְרוּעָה.
 לְאֵלוּ שְׁעִינִיהֶן כָּבֵד עִפּוֹ
 מִצָּפִיָּה בִּילְדֵי הַשְּׂכָנִים,
 וִידֵיהֶן כְּחֹשׁ מִכְמִיָּה
 לְגוֹף יָלֵד קָטָן וְעֵנֵג,
 מִבִּיָּאָה רַחֵל אֲמִנּוּ עֲשׂוֹבֵי מִרְפָּא
 שְׁנִתְגַּלּוּ עַל הָרִים רְחוֹקִים,
 וּמִנְחָמַת אוֹתָן בְּדַבּוּר שֶׁקָּטָן:
 אֱלֹהִים יָכוֹל בְּכָל רִגְעַת לִפְתּוֹחַ רַחֵם שְׁנִחָתָם.
 לְאֵלוּ שְׁבוּכוֹת בְּלִילָה עַל יְצוּעִים בּוֹדְדִים,
 וְאִין לָהֶן מִי שִׁיחַלֵּק עִמָּן אֶת צַעֲרָן,
 הַמְדַּבְּרוֹת עִם עֲצָמָן בְּשִׁפְתֵי חֲרוּכוֹת,
 אֲלֵיהֶן בָּאָה חֶרֶשׁ לֵאמֹר אֲמִנּוּ
 מִסּוֹכְכַת עַל שְׁתֵּי עֵינֶיהָ בִּידֵים חֲרוּרוֹת.

אורחים ליליים

בְּלִילָה בָּאָה אֲצִלִּי צְפוֹר,
 וְנִקְשָׁה בְּכַנְפֶּיהָ עַל חִלּוּנֵי וּדְלָתִי.
 – הַכְּנָסִי-נָא, צְפוֹר-כְּנוֹר, הַכְּלִיזְמֹר הַטּוֹב שֶׁל שִׁיר־יְלָדוֹת שְׁלִי,
 לָחֶם וּמִים שְׁמֵרְתִּי לָךְ,
 הַכְּנָסִי-נָא, הַתְּאָרְחִי-נָא, הַתְּכַבְּדִי-נָא,
 עַל שְׁתֵּינוּ נִגְזֹר כָּכָה לַחֲיֹת וְכָכָה לָמוֹת.

וּבָאָה חֲתוּלָה, תּוֹעָה בְּלִילָה,
 וְשִׁרְטָה בְּצַפְרָנִים,
 שְׁרָטָה, גִּרְדָּה.
 – הַכְּנָסִי-נָא, קִיצִי-מִיָּצִי, מִפְּלֶצֶת אִימָה שֶׁל יְלָדוֹתִי,
 בְּמִטָּאטָא הַרְבִּיצוּ לִי לֹא פַּעַם בְּגִלְלָה,

הַכִּנְסִי־נָא, הַתְּאַרְחִי־נָא, הַתְּכַבְּדִי־נָא,
עַל שְׁתֵּינוּ נִגְזֹר לְנֹדֶד וְלַתְּעוֹת לַעַד.

וּבָאָה עוֹה, בְּזַקְנֹן מְחַדָּד,
נִקְשָׁה בְּטֻלָּיִם,
בְּקִרְבֵּי דְפָקָה.

– הַכִּנְסִי־נָא, עוֹה־פְּזִיזָה, זַקְנֹן־מְחַדָּד, כְּמוֹ מוֹנֶה־לִּיזָה,
הַשִּׁיר שְׁלָךְ עֲדִין הוֹפֵךְ אֶת מִטְתִּי לַעֲרֹשׁ.
הַכִּנְסִי־נָא, הַתְּאַרְחִי־נָא, הַתְּכַבְּדִי־נָא,
עַל שְׁתֵּינוּ נִגְזֹר לְלַמֵּד יְלָדִים.

וּבְלִילָה בָּא אֶצְלִי אִישׁ, וְעָמַד בְּדַלְתִּי,
וּפָחַד נוֹרָא אַחֲזוּ בִּי.

– מִי אַתָּה? זֶה לֹא סִכִּין שְׁיִישׁ לָךְ בִּיד?
– בְּגִידוֹת אַתָּה זֹמֵם? שְׂרָפוֹת בָּאתָ לְהַצִּית?
וְאַתָּה הַדֹּלֶת נִעְלַתִּי, חֲסַמְתִּי, וְהִבְרַחְתִּי,
וְנִפְלַתִּי, הַפָּנִים מְסִתְרוֹת בִּידִי,
וְהַלִּילָה הָיָה חֲשׁוּךְ, כָּל כֵּךְ חֲשׁוּךְ, עַד עֲוֹרֹן,
וְהִרְצָפָה שְׁלִי הָיְתָה כָּל כֵּךְ קוֹשֶׁה, כְּמוֹ אֶבֶן,
וַיַּעֲבֹר לְדַלֵּת עָמַד הָאִישׁ,
וַיַּעֲבֹר לְדַלֵּת שְׁמַעְתִּי אֶת בְּכִיו.